

bestuur werd gezien als deserteren, probeerde men het lesprogramma in te perken. Er bestond algemeen in kunstnijverheidskringen een bezwaar tegen vrije kunst, omdat die zich niet bond aan een maatschappelijke zaak. Hiermee stonden zij op één lijn met gemeenschapskunstenaars, die een soortgelijk modernistisch ideaal van gebonden kunst nastreefden.

De schrijver ontdekt een discrepantie tussen het Haarlemse kunstleven en het gangbare ontwikkelingsmodel van de kunstgeschiedenis van die periode, waarin de opvatting geldt, dat in het begin van de twintigste eeuw, onder invloed van de nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen, het intellectuele klimaat zich moderniseerde en dat dit ook zijn weerslag had op de beeldende kunst. Veel vernieuwende kunst werd echter in Haarlem niet geproduceerd, iets wat volgens hem in heel Nederland een tendens was. Men bleef dicht bij het schilderen naar de werkelijkheid; de gemeenschapskunst en het modernisme gingen aan het merendeel van de Haarlemse kunstenaars voorbij. De bloei zat hem meer in de kwantiteit van conventionele stadsgezichten, landschappen, stillevens of naturalistische portretten met hier en daar een vleugje impressionisme. De avant-garde ontbrak geheel. Deze conclusie heeft ook consequentie voor de stelling dat er in het midden van de jaren twintig in de kunst een terugkeer tot de werkelijkheid te constateren was. De meeste kunstenaars hadden tenslotte nooit anders gedaan.

Dit boek, dat veel mooie foto's bevat van kunstwerken en kunstenaars, werd gerealiseerd dankzij de Stichting Kees Verwey en het gebiedsbestuur geesteswetenschappen van de Nederlandse Organisatie voor wetenschappelijk onderzoek (NWO). In de verantwoording worden heel wat namen van medewerkers en instellingen genoemd, maar de auteur wordt helaas nergens geïntroduceerd.

Hoewel de schrijver beweert, dat hij geen chronologische opeenstapeling van feiten wil presenteren, is hij hier in sommige hoofdstukken niet helemaal aan ontkomen. Toch wordt dit verslag door de verscheidenheid aan onderwerpen nergens saai, en je mag dan ook rustig stellen, dat in het boek alles aan bod komt wat maar enigszins betrekking heeft op de Haarlemse kunstenaars- en kunstnijverheidsgemeenschap uit het begin van de twintigste eeuw.

Rose Marie Schenkels

H. Israëls, A. Mooij, *Aan de Achtergracht. Honderd jaar GG&GD Amsterdam* (Amsterdam: Bert Bakker, 2001, 227 blz., €16,56, ISBN 90 351 2262 3).

Het is verheugend te constateren dat jubilea vaak aanleiding geven tot historische reflectie en niet zelden leiden tot de uitgave van een serieus wetenschappelijk verantwoord werk. Ook de viering van het honderdjarig bestaan van de GG&GD van Amsterdam heeft, naast allerlei feestelijkheden, geleid tot een boek, geschreven door twee historisch-sociologen die eerder over de geschiedenis van de gezondheidszorg publiceerden.

Als opmaat voor de ontstaansgeschiedenis van de eigenlijke GG&GD gelden de inspanningen van de hygiënisten, die er halverwege de negentiende eeuw van uitgingen dat kwalijke dampen en onfrisse straten ziekten veroorzaakten. Ze ijverden voor een gemeentelijke aanpak, maar slaagden er niet in voor hun theorieën en oplossingen gehoor te vinden. Rond de eeuwwisseling kwamen de medisch-wetenschappelijke, maar ook de maatschappelijke en economische ontwikkelingen in een stroomversnelling. De Amsterdamse politiek van progressief liberalisme bleek rijp voor het instellen van gemeentelijke diensten ten bate van de openbare hygiëne en volksgezondheid.

In 1893 werden enkele gemeentelijke diensten voor openbare hygiëne ondergebracht in de Gemeentelijke Gezondheidsdienst. De geneeskundige zorg voor armen, ook een aandachtspunt

van de hygiënisten, was nog in handen van allerlei particuliere initiatieven. Gaandeweg kwam er steeds meer kritiek op deze dure en benedenmaatse medische zorg. Vanaf 1901 volgde een felle strijd om de reorganisatie van de geneeskundige bedeling tussen de wethouder van armenzorg en de Amsterdamse geneesheren. Naast hun eigen particuliere praktijk deden deze de armenzorg er een beetje bij. Het idee dat artsen in dienst van de gemeente zich uitsluitend met medische hulp aan armen zouden bezighouden vonden ze beneden hun stand. Na een reeks van ruzies, reorganisaties, commissies van toezicht en rapporten verrees in 1903 een gereorganiseerde Geneeskundige Dienst met 36 gemeenteartsen onder leiding van Menno Huizinga. Onder zijn leiding kwamen de ambulancedienst, de zuigelingenzorg en de schoolartsen in het dienstenpakket; dit ging wederom gepaard met weerstand, rapporten en debatten.

In 1919 nam de sociaal-democraat Louis Heijermans de leiding over de dienst met grote voortvarendheid ter hand. Tot aan zijn terugtreden in 1937 groeide de dienst in alle opzichten: de omvang groeide niet alleen door overname van de Gezondheidsdienst maar ook door verdere uitbreiding van het dienstenpakket. Daarbij groeide eveneens het prestige van de dienst aanzienlijk. Ook de auteurs zijn van de verdiensten van Heijermans onder de indruk geraakt en verwijzen naar het tijdperk van het Interbellum als hoogtepunt.

Als dieptepunt gold de daaropvolgende periode van Duitse bezetting. Aan het eind van de oorlog was het zuigelingensterftecijfer terug op het niveau van 1910, nadat dit cijfer tussen 1910 en 1940 juist sterk was gedaald. Het duurde tot eindjaren vijftig voordat dit weer een beetje op orde was. Al lang werd er in Nederland gepraat over een nationale ziekenfondsverzekering. De bezetter hakte de knoop door. In 1941 verdween de geneeskundige armenzorg en werd het Ziekenfondsbesluit van kracht. Pas in 1964 werd dit ingewisseld voor een Ziekenfondswet van Nederlandse makelij.

Na de oorlog (1950-1980) groeide met de stijgende welvaart ook de dienst verder uit. De uitvoering van het uitgebreide vaccinatieprogramma viel daarbij het meest op. Maar met de welvaart groeide ook het oneigenlijk gebruik van middelen: eindjaren zeventig werd de roep om bezuinigingen, deregulering en afslanking luider. De lange periode van reorganisaties van de jaren tachtig en negentig ging natuurlijk weer gepaard met ruzies, commissies en rapporten. Hieruit kwam een GG&GD naar voren die zich ondanks alle moeilijkheden weer had aangepast aan de veranderende omstandigheden en zich op het gebied van AIDS-bestrijding en drugsverslaafdenzorg verdienstelijk maakte. Een felle discussie over verzelfstandiging werd in 1995 beslecht in het voordeel van de negentiende-eeuwse voorvechters voor een gemeentelijke aanpak. Het boek sluit af met een bescheiden notenapparaat, lijst van directeuren, van geïnterviewden, illustratieverantwoording, literatuurlijst en personenregister.

De auteurs zijn er voortreffelijk in geslaagd de geschiedenis van de GG&GD tot leven te wekken. De terugkerende discussies en aaneenrijging van directeuren en wethouders wordt op onderhoudende wijze inzichtelijk gemaakt. De gelijkenis met de huidige berichtgeving in de media over onderzoekscommissies, wachtlijsten en vaccinaties dringt zich herhaaldelijk op, maar wordt terecht buiten het bestek van het verhaal gehouden. Vooral de heldere opbouw in periodes en de kleurrijke uitweidingen over de hoofdpersonen vallen op. Als enige minpuntje valt op te merken dat het een strikt bedrijfshistorisch onderzoek is geworden, met dien verstande dat het een gemeentelijke instelling betreft en geen zelfstandig bedrijf. Prominente Amsterdammers komen weliswaar uitgebreid aan bod, maar de verhalen van de gewone man, de arme ontvanger van de zorg, blijven nagenoeg buiten beschouwing. Dat neemt niet weg dat het een laagdrempelig, zeer leesbaar boek is geworden dat bij vlagen leest als een roman en in populariteit, met name in Amsterdam, zeker niet onder zou hoeven doen voor historische werken die in de boekentoptien staan.

A. van Breda, met bijdragen van L. van Dalen Gilhuys, e. a., '700 Jaar' jazz in Den Haag. *Het New Orleans van de Lage Landen* (Den Haag: Uitgeverij 'De Nieuwe Haagsche', 2000, 640 blz., ISBN 90 72766 62 8).

Voor jazzliefhebbers is Den Haag altijd een interessante stad geweest. Vanaf de tijd dat de 'zwarte' muziek uit New Orleans nog niet eens tot echte jazz was ontwikkeld, tot de dag van vandaag, hebben heel wat muzikanten uit binnen- en buitenland de Residentie aangedaan, en het is niet alleen vanwege de drie dagen per jaar North Sea Jazz Festival, dat Den Haag 'Nederlands jazzstad nummer 1' wordt genoemd.

Sinds 1950 is Arie van Breda bij veel van die jazzevenementen betrokken geweest, eerst als lid, later als voorzitter van de Haagse Jazz Club. Het idee om de geschiedenis van zijn club op te schrijven, bestond al. Uiteindelijk besloot de schrijver dit uit te breiden tot de volledige geschiedenis van de Haagse jazz.

Aanvankelijk speelde alles zich nog af in New Orleans, waar negers op hun blaasinstrumenten improviseerden, naar voorbeeld van militaire marsmuziek, en zowel bruiloften als begrafenissen ritmisch begeleidden. Wel had men in Den Haag in augustus 1900, bij het optreden van de ragtimeband van de Amerikaanse marsenvirtuoos John Philip Sousa, kennis kunnen maken met de nieuwigheid, dat de solisten hun solo's staande voor het orkest speelden, maar de muzikale ontwikkelingen die zich daarna voordeden, kon men pas na de Eerste Wereldoorlog *live* beluisteren, of op de eerste grammofoonplaten. De bands die in die tussentijd Europa aandeden, gingen vooral nog aan Nederland voorbij.

Sinds 1917 had zich in Chicago een 'blanke' variant van de 'zwarte' New Orleans-muziek ontwikkeld. De komst naar Den Haag van een populaire vertegenwoordiger van deze stroming, Paul Whiteman, in 1926, was een belangrijke gebeurtenis. Zijn orkest bracht eigenlijk een nieuw soort Amerikaanse amusementsmuziek, die sterk beïnvloed was door de jazz. Deze mildere vorm van jazz deed de kritiek die er in overvloed was op de zogenoemde 'bandeloze en heidense nikkermuziek' wat afnemen.

Omstreeks 1919 was ook al in Den Haag een jazzorkest opgericht, The Original Jazz Syncopaters, en snel volgden er meer. Veelal waren het amateurbands, die voor schoolfeesten en in dansscholen en dergelijke speelden. Ze leken nog niet op de hedendaagse Jazzbands en hadden eigenlijk maar één criterium: er moest wild op gedanst kunnen worden. Van de zwarte pioniers hadden de meesten nooit gehoord. Als de muziek maar een beetje gesyncopeerd was, of in hoog tempo gespeeld werd, heette het al gauw jazz.

In de jaren dertig verschenen er tijdschriften over jazz en werden er jazzclubs opgericht. Daarin werd gediscussieerd over wat wel en niet jazz genoemd mocht worden. Moderne swingmuziek was nog geen jazz. Jazz was elitair en moest serieus genomen worden.

Alles wat Amerikaans was, werd tijdens de Duitse bezetting verboden, dus ook de jazzmuziek (als dekmantel werd Hawaii-muziek gespeeld), maar na de oorlog kon een inmiddels ontwikkeld plan worden gerealiseerd: een jazzinstituut, waar muzikanten en luisteraars voorlichting en les konden krijgen: The Dutch Swing College, waaruit The Dutch Swing College Band en de Haagse Jazz Club ontstonden. Het was geen echte vakopleiding; die bestond nog niet. Aan het Koninklijk Conservatorium zou jazz nog tot 1975 taboe blijven.

Tot het einde van de jaren vijftig is jazz de muziek voor de jeugd geweest. Met de opkomst van de rock'n'roll was dat afgelopen. Jazz werd voortaan door jongeren geassocieerd met oubollige blazer-met-stropdas dragende mannen, die vooral te vinden waren onder de aanhangers van de traditionele New Orleans jazz, zoals de leden van de Haagse Jazz Club, die zelfs niets moesten hebben van de nieuwe, uit New York overgewaaid *bebop* van onder anderen Dizzy Gillespie, Thelonious Monk en Art Blakey. De Haagse Jazz Club vond dat jazz bij zijn *roots* moest blijven: collectieve improvisatie, *dixieland*.